Чыла элласе пролетарий-шамыч, ушныза! *Ленин—Сталин паша верч кучедалаш ямде лий!*

Ямде лий

ВЛКСМ МАРОБКОМЫН ОРГАНЖЕ

АДРЕС: Йошкар-Ола, Маяксекий урем, 45, „Ямде лий" редакций.

Первый Созыв РСФСР Верховный Советын IV Сессийже шке пашажым пытарен

1941 ийлан РСФСР-ын государственный бюджетшым пенгыдемдыме нерген докладыштыже РСФСР Финансе калык комиссар А. А. Посконов йолташ теве мо нерген ойлен:

1941 ийыште Республика 24 миллиард 988 миллион тенге доходым налшаш, 24 миллиард 978 миллион тенгем расходоватлышаш.

Республикысе государственный бюджет средстван 40 процентше наре калык образованийын кÿлешыжлан колталтеш. 1941 ийыште РСФСР-се школлаште 20 миллион утла йоча-шамыч—ÿмасе деч 900 тÿжем еглан шукырак тунемаш тÿналыт.

Бюджетын чырык ужашыже наре—5 миллиардат 533,1 миллион тенге калык здравоохранийлан ойыралтеш. Тиде средства больницылаште 9 640 у койкым ешараш, йоча яслылаште верым 45 тÿжемлан шукемдаш, йоча консультаций ден больница-шамычым ятыр шукемдаш йöным пуат.

Сессий „1941 ийлан РСФСР—ын государственный бюджетше нерген законым" ик йÿк дене пенгыдемден.

Сессий шке пашажым 5 апрельыште пытарен.

Марий йылме ден литература да руш йылме ден литература дене испытаний нерген

15 мартыште лекше „Ямде лий" газетеш ме испытаний могай класслаште могай предмет дене эртаралтме нерген печатленна ыле. Тиде чыла школланат кас атла. Но РСФСР-се руш огыл школлаште шочмо йылме ден литература да руш йылме ден литература дене испытаний изиш вес семынрак лиеш.

Марий школышто тунемше-шамыч марий йылме да литература денат испытанийым кучат.

4-ше классыште—марий йылме дене (письменно—диктант лиеш), руш йылме дене (устно).

5-ше классыште—марий йылме дене (устно да письменно—диктант), руш йылме дене (устно).

6-шо классыште—марий йылме дене (устно да письменно—диктант), руш йылме дене (устно).

7-ше классыште—марий йылме дене (устно да письменно — чыла правилланат диктант), руш йылме дене (письменно—изложений).

8-ше классыште—марий литература дене (письменно — сочинений возымаш), руш йылме да литература дене (устно).

9-ше классыште—марий литература дене (письменно—сочинений), руш йылме да литература дене (устно).

10-шо классыште—марий литература дене устно да (письменно—сочинений), руш йылме да литература дене (устно да письменно—сочинений).

Марий да руш литература дене сочинениймым возаш кум тема пуалтеш. Тунемше - шамыч шке шонымышт почеш ик темым ойрен налын, сочинениймым возат.

Тыланда руш йылме, литературный лудмаш да руш литература дене испытаний теве кузе лиеш:

4-ше классыште—лудаш, лудмо почеш тунылтышым пуымо йодышлан вашмутым пуаш; 5 ден 6-шо классыште—лудаш, мо лудмым каласкалаш да грамматический разборым ышташ; 8,9,10-шо класслаште—грамматика да литература дене йодыш-шамыч.

Советский Союз ден Югославий коклаште келшымаш да нападатлаш огыл нерген договор

5 апрельыште Москваште Советский Союз ден Югославий коклаште келшымаш да нападатлаш огыл нерген договорым ыштыме.

СССР лÿм дене договорешВ. М. Молотов йолташ, Югославий лÿм дене—М. Гаврилович, Божин Симич ден Д. Савич подписаеныт.

Тиде договорышто Советский Союз ден Югославий икте весышт ÿмбак нападатлаш огыл да икте весыштын независимостьым, суверенный права ден территориальный тичмашлыкыштым пагалаш, манын мутым пуэныт.

Югославий ÿмбак иктажмогай вес эл керылтеш гын, СССР Югославий дене келшен илымаш отношений политикым шукташ тÿналеш. СССР ÿмбак иктаж могай эл керылтеш гын, Югославият СССР дене келшен илымаш отношений политикым шукташ тÿҥалеш. Договорым вич ийлан ыштыме.

14 апрельыште Великий поэт В. В. Маяковскийын колымыжлан 11 ий темеш

В. В. Маяковский

Ямдылалт

Тый йолташ,
ит мондо
заграницым,—
Нунын штыкышт
шумалтеш
Совет ÿмбаке.
Мланде вик
лап лийын
колышт,
пограничник,—
Шпор эше
ок йонго мо
Деникин валне?
Генерал Шкуро
ала кÿта,
ала рÿдангше шем
курокшым йышт нöлта?
Пленыш чалме ен деч
йолышт нал чылам,—
Чемберленмытын эллаште
сай мо илаш пашазылан?
Врангель кызыт
ангел-влак кампаньыште
улеш.
У Врангель-влак кашакым
Англий погылеш.
Броненосец-шамыч дене
толкын огым шенгын,
Арам мо
Англий
Балтийскыш
шÿшкеш нержым?!
Дипломат-влак
пыльгыжмаш поледышла гыч
Газ-мардеж
огеш пуал мо
мемнан ваке?
Ончен нал,
вискале
да шоналте,
Уло лÿдыкшö,—
шке ужат тый.
Пыл валанже
ышташ огыл
кадрилым,—
Шканже
Антанта ышта
эскадрилым?!
Капиталын экспрессше
сÿмырлымашке чыма.
Но вашке мо?
Скоростьлан—
начар ÿшаҥ!
Авырымаште
элна улеш пока—
йыр заводчик ден
банкир-влак пий-влак.
Уэш
буржуй-влак толын
ынышт керт манын,
тый шого
ямдылалтын эреак!
Таче
ончылгочак, обороным
пенгыдемде таҥын.
Советский элын
обороныжым тапте чотак.

В. ЭЛМАР кусарен.

Мишан звеножо

6-шо „А" классыште Порфирьев Мишан звеножо—весела звено, тушто паша шолеш. Пионер - шамыч дружный улыт, нуно шке нергенышт гына огыл, а кажне пионер сай тунемше, отличник лийже, манын тыршат. Садланак нунын звеношто ик начар отметкат уке, чыланат сайын да отлично тунемыт. Миша шкежат примерым ончыкта, тудо отличник.

Кызыт Мишан звеножо испытанийым сайын да отлично сдатлаш обязательствым налын, нуно шошо испытанийлан шукертак ямдылалташ тÿҥалыныт.

Адак нуно общественный пашаштат примерныйулыт, чылан гаяк рукодельный кружокышто участвоватлат, тÿр тÿрлаш пеш йöратат. Теве Порфирьев Миша гын, тувырым тÿрлен, тиде тÿржö йоча художественный олимпиадыште ончыкталтеш.

Тыгак Колобова Нинан звеножат пашам сай ышта, нунын звеноштышт начар тунемше уке. Нунын звеношто ик пионерынат йоҥгылыш пашаже, ситыдымашыже вниманий деч öрдыжеш огеш код. Теве ондак ик пионер шкенжым арун ок кучо, лавран коштеш, школышко шÿргым мушде толеш ыле. Тудын нерген пионер шамыч сборышто кутыреныт, „Костер" лÿман пионерский пырдыж газетыш возеныт. Тыге нуно шке йолташыштым тöрлатеныт.

А. Н. Ворончихина,
Мари-Турекский район,
Марнец янда заводысо средний школын старший вожатыйже.

Мемнан пашана

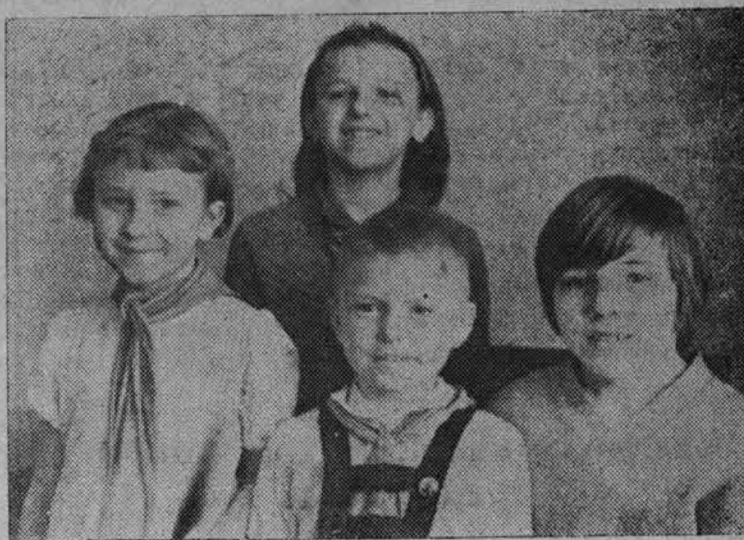
Мемнан пионерский организаций изиж огыл, чылаже 220 пионер уло.

Школым ончыл верыш лукшаш верч, тудын честьше верч кучедалмаште мемнан пионер-шамыч моло йоча-шамычлан примерым ончыктен шогат. Тиде пионер-шамыч коклаште начар отметка шагалемме гыч да ударник, отличник-шамыч шукемме гыч коеш. Икымше чырыкыште 220 пионер гыч 72 пионерже начар тунемыт ыле гын, кумшо чырык пытымаште 49 тунемышт начар отметкыштым пытарен улыт. Икымше чырыкыште 23 пионер ударник да отличник веле ыле гын, кызыт 50 утлаже ударник да отличник улыт. Кажне звено, кажне пионер налме обязательствыштым шукташ тыршат. Милютин Егорын да Воронцова Марият отрядышт тунемме пашаште эн сай результатым ончыктеныт. Пытартыш жапыште пионер-шамычын дисциплиныштат, посещаемостьыштат посна саемын. Теве первыйрак Волков Аркадий школыштат, уремыштат шкенжым пионер семын огеш кучо, грубитла ыле. Красноперов Алексей кечым коден, прогулым ыштен коштеш ыле. Нунымат пионерский отряд тöрлатен.

Пионер-шамыч общественный пашамат куанен ыштат.

Мемнан пионер-шамыч шкенан родинам аралаш ямдылалт кушкыт. Нуно оборонный кружок пашаште активно участвоватлат: ятыр пионер-шамыч телым лыжный да химический соревнованийлаште участвоватленыт. Химический соревнованийыште сай результатым ончыктымылан Осоавиахим райсовет мемнан школым почетный грамота дене пöлеклен.

С. А. Градобаева,
Косолаповский район,
Елеевский средний школын старший вожатыйже.

БГСО значкист, отличник-шамыч (шола гыч пурлашке): Марышева Лиля, Погадаева Галя, Москвина Клава да Погадаева Кара. Нуно Йошкар-Оласе 4 номеран школышто тунемыт.

Фото **М. Чуршуковын.**

29

Великий летчик нерген фильм

Те Валерий Павлович Чкаловым—мемнан жапысе великий летчикым чыланат паледа. Шукерте огыл тудын нерген „Ленфильм" киностудий фильмым луктын. Тиде фильмыште Валерий Павловичын кузе лўддымӧ летчик лиймыже нерген, самолет-шамычым испытатлымыже да Северный полюс гоч Америкыш миен толмыжо нерген путырак сылнын ончыкталтеш.

Авиационный пайрем. Аэродром калык дене темын. Трибунышто Сталин, Орджоникидзе да молат. Каваште кок истребитель - шамыч коклаште далтен парашют дене тӧрштен отыл?

— Тыгай машинам кудалташ... Сталин йолташ, тиде вет опытный машина, тудо миллионым шога,—ойла Чкалов.

Сталин серьезно, эркын:

— Тыйын илышет, летчикын илышыже, мыланна кеч могай чапле машина деч шерге...

—...Но мый истребитель, мый тыгай боецым боецлан признатлем, кудо колымашым ужеш гынат, кая да шкенжым чамаНыде жертвоватла.

Сталин Чкаловын мужественный чурийжым ончен куанен, ойла:

„Валерий Чкалов" кинофильм гыч ик сӱрет.

„бой" кая. Ик истребительжым Чкалов виктара. Но тудын виктарыме машинажын шассиже шке верышкыже шинчын ок керт. Ик шасси дене волен шинчаш гын, катастрофа лийын кертеш. Чкаловлан машинам кудалтен, парашют дене тӧрштен кӱштат. Но тудо машинам кудалтыде чаплын волен шинчеш.

Аэродромышто „ура" кычкырыме шергылтеш.

Сталин ден Орджоникидзе Чкалов дек толыт. Сталин Чкалов деч йодеш:

— Молан тый машинам ку-

— Ынде тый йӧршынак сайын огыл каласенат...

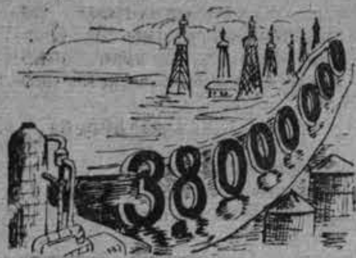
—...Колаш вашке лиеш, Чкалов йолташ. Ме тыгай еҥ-шамыч верч, кудо илынешт, кучедалнешт, тушманым сеҥынешт...

Фильмыште Сталин рольым Сталинский премийын лауреатше артист — орденоносец М. Геловани, Чкалов рольым РСФСР-н заслуженный артистше В. Белокуров модыт.

Фильм чапле. Те, йоча-шамыч, тудым ончыза. Кызыт тиде фильм Йошкар-Оласе „Рекорд" кинотеатрыште ончыкталтеш.

1941 ийыште мо ышталтеш

ВКП(б)-н XVIII конференцийже 1941 ийлан калык озанлык кушмо планым пеҥгыдемден. Тачысе номер гыч тӱҥалын, ме кажне номереш тиде план почеш 1941 ийыште мо ышталтме нерген печатлаш тӱҥалына.

38 миллион тонн газан нефтьым лукташ — нефтяник - шамычын задачышт. Тынар нефть кок метр кеҥгытан, 50 метр кумдыкан, а кутыш дене Москва эҥер нере (502 километр) кутышан эҥерым ыштен кертеш. 1941 ийыше ик минутышто гына 76 тонн нефть лукталтеш.

Теве кок курык Иктыжын лӱмжӧ уке. 1941 ийыште Советский шахтылаште лукталтшаш 191 миллион тонн мланде шӱйым иктыш ушен, курык семын оралаш гын, тудо 5.400 метр кӱкшытан— Казбек курык дечат кӱкш лиеш ыле (курык основанийын окружностьшо — 1 километр).

Семен Бойченкон у мировой рекордшо

СССР спортын заслуженный мастерже орденоносец Семен Бойченко 5 апрельыште уэш у мировой рекордым установитлен. Тудо 100 метрым брасс стиль дене 1 минутат 5,8 секунд жап ийын каен. Тошто рекордшым 0,8 секундлан саемден.

Звениговский район, Кужмарский НСШ гыч письма-шамыч

Юный натуралист-шамыч

Тушто чылаже 51 юный натуралист-шамыч улыт. Нуно кум тӱшкалан шелалтыныт: ик тӱшка—юный метеоролог-шамыч, весе—опытник-шамыч, кумышо— животновод шамыч.

Метеоролог - шамыч оҥгай пашам ыштат—нуно ийгечым эскерен шогат. Ноябрь тылзе годсек мардеж кушеч пумым, температура могай улмым, ийгече могай — пылан, ояр, йӱран, але лум лумеш—нуно эскерен дневникыш возат. Тиде пашам ышташ кече еда дежурный лиеш. Тудо эрдене, кечывалым да кастене эскерымашым ышта.

Кунам лум шулаш тӱҥалын, кораК, чаҥа кунам толыныт, кунам куэ вӱд йоген тӱҥалеш, колхозник - шамыч кунам ӱдаш лектыт, первый кӱдырчан йӱр кунам лиеш—теве тыгай фенологический наблюдениййым кажне юный метеоролог ышта. Нуно чылаже 81 тыгай явлениййым эскераш тӱҥалыт.

Опытник - шамычын паша планышт пеш интересный.

Йоча-шамыч пеш шинчат: томатым эр шошым ӱден, мланде кошкымекак пакчаш луктын шындет гын, помидор вашкерак

шуэш. Но южгынам тыге ондак ӱдымеке йӱштӧ толешат, йӱштым чытен кертдыме ужар томатым чылт локтыл кая. Ӱчкыдын шошым огыл гын, эр шыжым—август мучашыште, сентябрь тӱҥалтышыште—первый йӱштӧ денак помидор локтылалтеш. А томат йӱштӧ деч ынже лӱд манын иктаж кузе ышташ ок лий мо? Вот тиде пашам опытник-шамыч шошым тӱҥалыт. Республикыштына черный паслен манме шӱк шудо кушкеш. Тудо йӱштӧ деч ок лӱд. Черный паслен октябрь марте пелед шога. Йоча-шамыч решитленыт: томат ден черный пасленым скрещиватлен ончаш, йӱштым чытыше помидорым лукташ. Кнаев Архип ден Смирнов Василий черный паслен нӧшмым муын кондышт, помидор нӧшмат уло. Шошым скрещиватлаш гына кодеш.

Опытник - шамыч шке школьный участкешышт арбузым, соям, кок сагызым, шукӧ ияш шыдаҥым, ик ийыштак олмам пушо олмапуым, редисым, чуфым, молымат ӱдаш тӱҥалыт. Нуно меммнан республикысе условийыштат тыгай емыжым, саскам, пырчым налын, колхозлашке шараш шонат. Арбуз томым Исаева Ира ден Халтурина Августа, молат конденыт, соя нӧшмат 500 грамм уло. Молыштым юннат-шамычын Центральный Станцийышт Москва гыч колта.

Кужмараште шыжымлан средний школлан кок пачашан у пӧртым ыштат. У школышто чыла класслаштат пеледыш-шамыч лийышт манын, кажне юннат коктыт деч шагал огыл пеледышым ончен куштыш мутым пуэн. У школым эше ыштат веле, а юный натура-

лист-шамыч лум каймеке тудын мланде участокыштыжо пашам ышташ тӱҥалыт.

Йыван Федотов.

Звениговский район, Кужмарский НСШ

Тракторым виктараш тунемына

Оҥгай кружок

Кодшо шыжым физика дене туныктышо Андрей Васильевич Исаевын тӱҥалмыже почеш мемнан школеш тракторный кружок почылто. Андрей Васильевич шкенан Кужмара селасе МТС-ыш миен, кружокышто туныкташлан иктаж еҥым ойраш йодын. МТС тунамак старший механик Бурковым ойырен. Тыге октябрь тылзыште мемнан кружокышто занятий тӱҥале. Кызыт кружокыштына 27 еҥ. Чыланат занятийыш куанен коштына. Ме тракторын ужашыже-шамычым: шатуным, коленчатый валым, маховикым, картерым, карбюраторым, молымат—чыла тунем лекна. Ынде ме тракторын ужашыже-шамычым раш палена. Физика денат мыланна тунемаш куштылгырак. Кружокышто ятыр йоча-шамыч сай да отлично тунемыт. Теве Локанеменко Женян оценкыже-шамыч „отлично" ден „хорошо" гына.

Шукерте огыл ме МТС-ыш кошташ тӱҥална. Тушто тракторым заводитлаш тунемына, тракторист-шамычын пашашт дене знакомитлалтына. Но але тракторым виктараш тӱҥалын онал. Ме тидым чытен кертде вучена. Вет первый гана тракторым ӱмбак кӱзен шинчын, тудым шке виктарен наҥгаена!

СОФЬЯ ВОЗДВИЖЕНСКАЯ,
кружокын старостыже.

Танкист лиям

Кугу куанымаш дене мыят тракторым тунемам. Кажне занятийыште мом тунеммым конспектироватлем, туныктышын кажне шомакшым внимательно колыштам. Мый чытен кертде вучем, кунам трактор ӱмбак кӱзен шинчын, тудым шке виктараш тӱҥалам.

Тракторым виктараш — могай пайдале паша! Кӧ тракторым виктарен моштата, тудлан танкым виктараш тунемаш йӧсӧ огыл. Ийготем шумеке мыят Йошкар Армийыш каем.

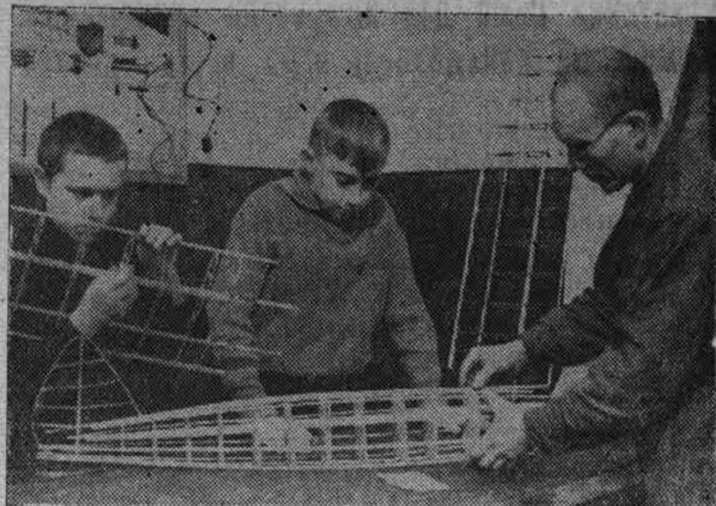
Н. Николаев.

7-ше классыште тунемше.

Колхоз пасушко

Вашке кружокыштына практический занятий тӱҥалеш. Тиде—мыланна испытаний. Испытанийым чыланат отлично да сайын велэ сдатлаш мутым пуэн улына. Мыят отличнылан сдатлаш шонем. А варажым, тракторым виктараш йӧршын тунем шумеке, Чувашский АССР-ыште, Украинский ССР-ыште йоча-шамычын кодшо ийын колхоз пасулаште трактор дене пашам ыштымышт пример почеш, мыят шкенан колхозын пасушто пашам ышташ тӱҥалам.

Алексеев Миклай.

Йошкар-Оласе Пионер пӧрт пеленсе авиамодельный кружокышто авиамодельым ыштат.

Мемнан [illegible] опытна

Юннат-шамыч (шола гыч пурлашке): Казанцев Алеша кол чучелым, Шабдаров Павлик ден Кельдыбаев Илюш наглядный пособийым ямдылат. Туныктышо В. М. Мамаев нунын пашаштым полшкала.

Тиде страницыште Мустаевский НСШ-се (Сернурский район) юный натуралист-шамыч кружокын пашажым ончыктена. Кружокым орденоносец В. М. Мамаев вуйлата.

Юннат-шамычын чапле пашаштым тений Всесоюзный ял озанлык выставкыште ончыкташ палемдыме.

Снимкыште (пурла гыч шолашке) Шабалин Вася, Казанцева Настя да Паймакова Пелагея живой уголокышто гербарийым ыштат.

Мемнан живой уголокна

Юннат кружокын живой уголокшо уло. Уголокышто посна класс-шамычын программный материалыштлан келшышын тӱрлӧ растений-шамыч, насекомый-шамыч дене ыштыме гербарий, насекомый-шамыч дене ыштыме коллекций, животный-шамычын чучелышт да таблица, схема-шамыч улыт. Нуно чылажат тунеммаште пеш кӱлешан наглядный пособий улыт, материалым келгын пален налашлан кугун полшат. Естествознаний урокна наглядный пособий деч посна огыт эртаралт. Санденак ме

наукым йӧратен тунемына да сайын умылен толына.

Живой уголокышто кажне кечын кок юннат-шамыч дежурный лийыт. Нуно уголокышто температурым, яндарлыкым эскерат, растенийым вӱдым шават. Василий Михайловичын вуйлатымыже дене юннат-шамычын живой уголокшо тӱрлӧ растений, животный чучел, гербарий, коллекций, таблица, схема-шамыч да моло кӱлеш наглядный пособий-шамыч денат пойдаралтеш.

МАКОВЕЕВА АНУК.
6-шо „Б" класс.

Школын живой уголокыштыжо кажне кечын кок ен дене дежуритлат. Снимкыште (шола гыч пурлашке) Казанцева Настя ден Мамаева Зоя живой уголокышто дежуритлат.

Таблица ден схема-шамычым ямдылем

Школыштына ончыч таблица ден схема-шамыч ситышын уке улыт ыле. Садлан мыланем Василий Михайлович ботаника да зоологий дене таблица ден схема-шамычым ыштылаш пуыш. Мый тиде пашаш куанен пижым. Кызыт мый ботаника дене „Растительный мир", „Размножение смородины отводками" да тулеч моло таблица-шамычымат ямдыленам.

Чынак, таблица почеш тунемме материалым келгын умылаш лиеш. Садланак ме тунемме пашаште наглядный материал-шамычлан (таблицым, схемым, тулеч молымат) кучылтына. Мый кызытат таблица ден схема-шамычым ыштылам. Тудын почеш зоологий ден ботаникым келгын умылен тунемам. Адак йолташем-шамычлан тунемме материалым умылтараш полшем.

Казанцев Алексей,
Юннат кружокын старостаже.
7-ше класс.

Футляр ден рейка-шамычым ыштем

Мый насекомый да чучел (тушка)-шамычым аралашлан, янда комдышан футляр-шамычым ыштем. Адак тӱрлӧ наглядный пособий-шамычым сакалашлан рейка-шамычым ямдылем. Футлярым, рейкым ыштымек, сайын чиялтен шындем. Вара тушак наглядный пособий-шамычым пудалена. Тыге ыштыме дене мемнан наглядный пособийна шалачыл огыт пыте.

Мый первойжо футляр-шамычым ыштен ом моштो ыле. Но Василий Михайловичын ончыктылмыже вашке тунемым. Кызыт мый Всесоюзный ял озанлык выставкыш колтышаш экспонат-шамычлан футляр ден рейка-шамычым ямдылем. Тиде пашаште моло юннат-шамычат полшат.

КЕЛЬДЫБАЕВ ИЛЮШ,
7-ше класс.

Юннат-шамычын пашашт

Ме кеҥеж еда школьный участкыште кажне кечын дежуритлена. Тениат дежуритлаш тӱҥалына. Садыште шӱк-шудым эрыктена, вӱдым опталена, школьный участкыште улшо садым сайын ончен куштена, локтылалтме деч эскерена.

Теле шумекат участкыште паша ок пыте. Ме телымат садым онченна. Олмапу-шамыч йыр лумым чумырен улына.

Тений кеҥежым школьный участкыштына пашам эше утларак сайын ышташ тӱҥалына.

Паймакова Пелагея.
6-шо „А" класс.

Наглядный пособийым ямдылена

Ик гана зоологий урокышто раке-шамычым нерген тунемме годым раке пешак кӱлеш лийын. Садланак тиде урокышто Василий Михайлович мыланем да Элембаевлан ракым кучен кондаш шӱдыш.

Рушарня кечын Элембаев дене коктын коремыш раке кучаш кайышна. Тушто ме шуко ракым кучышна да школышко кондышна. Василий Михайловичын полшымо дене 12 ракым препарироватлышна.

Школыштына шем коракын, тумынан, урын да молынат чучелышт уло.

Шабдаров Апполон.
7-ше класс.

Юный натуралист-шамыч кружокын членышт. Покшелне кружок вуйлатыше учитель-орденоносец Василий Михайлович Мамаев.

Юный натуралист кружокын пашаже

Мемнан Мустаевский НСШ пелен 1938 ийыште юный натуралист-шамыч кружок организоватлалтын. Юннат-шамыч кажне кеҥежым школьный участкыште, питомникыште олмапум пиживатлат, шындыме сад-шамычым ончат, тушко поливатлат. Шыжым, телым да кеҥежым погымо тӱрлӧ растений дене гербарийым, насекомый коллекцийым да адак таблица дене схема-шамычым ыштылыт.

Кружокышто ончычын 4—5 активный член веле ылыч. Кодшо 1939—40 тунемме ийыште живой уголоклан посна пӧлемым ойрымек, пашам ышташ утларак сай условий лие. Школьный участкыштына пашам сайын шындышна да тӱрлӧ, учебно-наглядный пособий-шамычым шке гычак ыштышна. Кружокын сай пашажым ончен тунемше-шамыч юннат кружок йыр шукырак да шукырак чумыргаш тӱҥальыч. Кызыт кружокышто 23 активный членже уло. Нуно чылалат сайын тунемыт, дисциплинированный улыт. Общественный пашам активно ыштат. А тыгай лияшыже нуным живой уголок пырдыжыште кечыше:

„Только тех,
кто любит труд,
никогда не ленится,
пионерами зовут,
юными ленинцами",

манын возен шындыме лозунг ӱжеш.

Юннат кружок пашажым план почеш ышта. Кажне тылзылан паша план уло. Юннат-шамычын чапле пашаштым ужын, кызытат ятыр тунемше-шамыч кружокыш пураш йодмашым пуат.

1936 ийыште чара пасуэш Мустаевский НСШ-лан у пӧртым ыштыме. Но юннат-шамычын пашам тыршен ыштымышт дене школа йыр чапле садым шындыме. Кызыт школьный участкыште сирень, акаций да молат улыт. Нуно ӱмаште пеледалтыныт. Саскам пуышо садлан ик гектар мланде ойырымо. 0,4 гектареш чылаже 47 олмапуым, нунын кокла гыч 36 олмапужым тыгылай способ дене, 11 олмапужым Кизюрин профессорын способшо дене шындыме. Адак 0,3 гектар площадеш шоптыр вондым шындыме. Нуно ӱмаште саскам пуэныт.

В. М. Мамаев,
Юный натуралист-шамыч кружок вуйлатыше, учитель орденоносец.

Чыланат прививкым ыштен моштена

Мый юннат-шамыч кружокыш 1940 ийыште пуренам. Ончычшо прививкым ыштен ом моштो ыле. Но Василий Михайлович чыла пашаланат туныктыш. Тудо мемнам пагала, ме тудым пагалена. Вет тудо уло кумылжым пыштен мыланна шинчымашым пуаш тырша. Садлан ме чыланат тӱрлӧ пашалан тунемын шуын улына.

Ынде мыят прививкым сайын ыштен моштем. Прививка ышташ нелэ огыл. Ик тӱрлӧ олмапуэш весе дене прививкым ышташ лиеш. Мый адак вишным ломбо дене прививатленам. Укшым пӱчкын, ушен шындымек, замазка дене (шыште денат лиеш) пыжыктен шынденам. Тыге клеитлет гын, прививка ыштымыже верыш юж ок пуро. А южым пурташ ок кӱл.

Ме юннат-шамыч чыланат прививкым ыштен моштена.

Шабдаров Павел.
7-ше класс.

Гербарий ботаникым тунеммаште кугу полыш

Ӱмаште тылеж каникулыш каймем годым Василий Михайлович каникул жапыште гербарий-шамычым ямдылаш заданийым пуыш. — Нуно тыландат, тыгак тендан почеш тунемше-шамычланат пеш кӱлеш лиеш, — мане тудо. Тиде заданийым мый тӱрыс шуктышым. Тӱрлӧ шудо, пеледыш-шамычым школыш поген кондымек коштен, кагазеш сайын урген шындышым. Кызыт нине гербарий-шамыч ботаникым тунеммаште кугун полшат. Санденак ме тиде предметым келгын-

рак умылена, йӧратен тунемына.

Гербарий-шамычым ыштылмаште мыланем Мамаева Зоя, Мамаева Евгения, Паймакова Пелагея, Кузнецова, Мустаева да молат полшат.

Кеҥежым растений-шамычым семейство шот дене шындылаш мемнан посна участкына уло. Тушак ме тӱрлӧ растений-шамычым кушташ тӱҥалына. Ме кажне участкыш 2 юннат гыч пеҥгыдемдена. Кеҥежым тушто дежуритлаш тӱҥалына.

СЕМЕНОВА НАДЯ.
6 шо „Б" класс.

Зоологий урокышто туныктышо В. М. Мамаев тунемше-шамычлан шукш нерген умылтара.

Материал-шамычым Ф. Дмитриев организоватлен.

30

Анатолий Айзенворт — *Ойлымаш*

Тиде историй эше ўмаште шошымак тўҥалын.

Мотор ямле верыште, эҥер серыште шке шочмо ялыштыже изи Эчан илен.

Ыле шошо... Эчан кочкын-йўмек, сумкам налын школыш каяш лекте. Чодра шеҥгеч кўзышӧ кече шыр-р ончен пелта. Капка гыч лектын, Эчан школыш каяш тўҥале. Кенета „Тьюить-тьюить, и-и-у!“ шўшкалтыме шоктыш. Эчан ончале—куэ вуйышто, шемкандын йылгыжын шырчык шинчылтеш. Муралтен-муралтен шулдыржым чытырыктен пералта, шем шер пырче гай шинчаж дене Эчаным ончалеш.

— Йоча-шамыч! Йоча-шамыч! Шырчык! Шырчык!—Эчан ала мо семын йывыртен кычкырале.

— Кушто? Кушто? — тиде жапыште уремыш лекше моло йоча-шамыч Эчанын йывыртыше йўкшым колын кычкырат.

— Шырчык толынат шуын, а ме тудлан эше шырчык омартажымат ямдылен ыжна шукто, — Эчан йолташ-шамычшылан ӧпкелыше йўк дене ойла.

— Тачак! Тачак ышташ пижына! Эша икте велэ толын. Тидыже изиш вучалта, мыланна ок сыре, очыни, — чыланат шырчыкым ончен, кумыл нӧлтын ойлат.

Йоча-шамыч школыш куржыч. Вес кечын эрден Эчанмытын прогалыште кушшо куэште, у шырчык омарта сакалте. Шырчык шуко вучаш ыш тўҥал, „чиок-чиок“ шўшкалтыш да „йўртык“ гына шырчык омарта рожыш пурен кайыш.

„Ну, шырчыкем, пӧртым тыланет ынде ыштен шуктышна, ынде тек иле“, — манын Эчан шоналтыш да школыш куржын колтыш.

Жап эртенак эрта. Лумат шошо кече дене шулен кайыш, озымат ужаргын коеш, чодрат уэмын. Канде каваште изи сур турий шке сылне мурыжым мура. Чыла илыше, пўтынь пўртўс помжалтын.

Эчанын шырчык омарташтыжат шырчык шкаланже йолташым муын, икшывым пўктен луктын тўрлӧ насекомый-шамычым, нунын личинкыштым чарныде нумалеш. Эчан кече еда шырчык ешын илышыжым онча, орола. Оролдежат ок лий. Ик гана пошкудын шем, чоя ужар тулгай шинчан пырысыже, шырчыкын игыштым луктын нелнеже ылят. йӧра тудым Эчан ужат, тоя дене чеслынак чыштырен колтыш. Тиддеч вара Эчан эре эскерен гынат, пырыс шырчык-иге-шамычын ача-авашт ым кочкын. Шырчык иге-шамычымат кочкеш улмаш очыни, омарта рож кўшнӧ ыштыме дене тудын писе кўчан копаже ыш шу. Шырчык иге-шамыч тулыкеш кодыч. Кече мўчко шужен кычкырлышт, кычкырлышт да нарынче изи вуйыштым кумык сакен шыпланышт. Кӧ нунын ойгылан цолша? Кӧ нуным пукшаш йўкташ тўҥалеш?

Вес кечын эрдене Эчан кынелын окнам почын шырчык омартам ончен шинча. Шырчык омарта воктен шып. „Мо тыгай? Шырчык-шамыч куш йомынит, огыт коштеде?“. Час утла ончен шинчыш. Уке огыт кой. Эчанын шўмжылан ала молан „чуй“ чучын, чонжат пудыранен кайыш. Писын гына пӧрт гыч лектын, куэ вуйыш кўзен кайыш. Шырчык омарта леведышым эркын, эскерен почо, онча—шырчык иге-шамыч колышо кият, визыт гыч иктыже гына вуйым изиш тарватылеш. Эчан тудым пеш эскерен гына омарта кӧргӧ гыч лукто да мӧҥгышкыжӧ наҥгайыш.

Тиде кече гыч Эчан тулык шырчык игым пукшаш, йўкташ тўҥале. Шырчык вашке тырлыш.

Эчан шижынат ыш шукто, тудын воспитанникше пӧрт мучко, чарга йўк дене кычкырлен тӧрштылаш, а варажым чоҥештылаш тўҥале. Шырчык Эчан деч нигунат ок ойырло. Эчан кочкеш—шырчык вачышкыже. Эчан модаш кая — шырчык почешыже чоҥештен лектеш. Тыге Эчан ден изи шырчык таҥ лийын илат.

Эчан книшкаштат лудын, биолог Александр Иванович дечат шырчыкым ойлаш туныктен шуктымо нерген колын. Тиде шонымаш Эчан вуйышко пеҥгыдынак шинче. Эша шошымак Эчан тудым шке лўмжым ойлаш туныкташ тўҥале. Кажне гана коч каш пумо годым шке лўмжым пачаш-пачаш ойлен сийла:

— На Эчан деч, Эчан..

Шырчык тудым онча, а Эчан тудын дек лап лийын эша вес пачаш ойла.

Аваже тудым воштылеш:

— Кай, эргым, ала мом толашет. Мо тиде айдеме мо — кайык!

Эчанже:

— Вот кайыкымак вет ойлаш туныктат.

Ик гана кеҥежым эрдене, кечат кудвече окнаш пурен шуын огыл ыле, Эчан помыжалте. Шырчык Эчан деч ончыч кынелынат, окнаште карме-шамычым поктыл коштеш. Эчанын кынел шичмыжым ужо да тӧрштыл миен шўйжым шуйдарен „тўить-тўить! И-и-ича!“ мане.

— Мом, мом? — Эчан малыме вергычше тӧрштен кынелын кычкырале. — Кузе, кузе?

— И-и-ича! И-и-ича!—шырчык тӧрштыл вес пачаш йўкым лукто.

— Ну вот кутыраш тунемынна! Только „И-ича“ огыл, а Эчан! Сейчас кочкаш шинчына!—Эчан йывыртен кычкырале да шўргӧ мушкаш куржын лекте.

Эчан шырчыкланже Вичи лўмым пуэн. Шыже мартен Эчан шке воспитанникшым эше кумныл мутлан туныктен шуктен.

Кеч кунамат Эчанмытын ешыжын кочкаш шичмышт годым Вичиат Эчан вачыштыже шинчылтеш.

— И-и-ича! И-и-ича! Коч! Коч!

Кеҥеж эрташ тўҥале. Шыжат лишемеш. Пушеҥгылаште лышташ-шамыч оралгаш тўҥальыч. Иўдат кужу лие. Эчанын Вичиже жапын-жапын йўдлан йомаш тўҥале. Ик гана кок кече годым толын огыл. Эчан ойгыра. Ачаже тудым лыпландара:

— Ит ойгыро. Тудо нигушкат йомын огыл, тудо йолташ тўшкашке гына каен. Кызыт шыже. Вашке нуно телылан шокшо эллашке каяш тарванат.

Вес эрден Эчан дек Александр Иванович пурыш.

— Ну, Эчан, ученый шырчыкет кузе ила?

— Ила, Александр Иванович. Ойлаш тунемеш. Эй, Вичи, Вичи! Куш йомынат?

Почмо окнаш Вичи чоҥештен пурыш да кычкырале:

— И-и-ича! И-и-ча! Салют! Салют!

— Ӧрат велэ!—Александр Иванович носовик дене очкижым ўшташ тўҥале.—Да—а! Шырчык ученый гынат, вашке тудлан каяш жап шуэш. Египетыш але мўндыр Италийыш Вичиет йолташышт дене пырля чоҥештен кая.

— Александр Иванович! Вичи телылан Италийыш кая вет?

— Очыни, Италийыш. Вара мо?

— Вет Италийыштат йоча-шамыч шырчыкым чот йӧратат?

— Италийыш мый миен омыл, но конешно, йӧратат!—Александр Иванович воштылеш.

— Мый, Александр Иванович, Италийыш йоча-шамычлан саламым колтем.

— Кузе?

— А мый иктаж итальянский мутым тудлан туныктен колтем. Тый мыланем каласет вет?

— Каласаш лиеш.. да мом. Александр Иванович саҥгажым куптыртылеш.—Да! Вот: Вива Италия.

— Виваже мо лиеш?--Эчан йодеш.

Вива—тиде „да здравствует“—виян лийже манме лиеш.

— Вот тиде сай! Мый тудым тачак туныкташ тўҥалам.

Тудо кече гычак тўҥалеш. Эчан Вичим итальянский йылмылан туныкташ тўҥале. Кум арняште Эчан тыршыме дене Вичи пеш раш: „Вива Италия! Вива Италия!“ манаш тўҥале.

Сентябрь тылзыште, туныкташ тўҥалмеке, ик гана биологий урокышто Александр Иванович йоча-шамычлан ойла:

— Йоча-шамыч! Эчанын туныктымо шырчыкше уло. Тудо вашке шокшо эллаш кая. Айста ме тудым палемден колтена. Ученый биолог-шамыч кайык-шамычын корныштым да теле жапыште илыме верыштым палашлан лийын, йолышкышт изи шергашым чиктат. Тиде шергашыште кайык колтымо верым да жапым ончыктат. Эчанын шырчыкше вашке кая. Айста тудланат шергашым чиктен колтена.

— Ыштена! Ыштена!—Йоча-шамыч рўж кычкыральыч.

Вес кечын эрдене Эчан той калай дене ыштыме шергашым ыштен, Вичин йолышкыжо пыжыктен конден. Шергашешыже калай денак ыштыме изи, петыртышан трубочкым пыжыктен.

— Тидыже молан?—Йоча-шамыч йодыт.

— А вот молан! — Эчан трубочка гыч эскерен ош порсын ластыкым лукто. Порсын ластыкыште тушь дене тыгыдын гына возымо: „Вива Италия! Привет детям трудящихся Италии от пионеров СССР“.

— Ну ынде тудым колташ гына,—Александр Иванович пелештыш.

Йоча-шамыч Александр Иванович ден Эчан почеш куржын лектыч. Школа шеҥгек гына шуыч вуй ўмбакышт „ш-у-у-у!“ шулдыр ӱшт ден шўшкен школа шеҥгелнысе тополь вуйыш шырчык тўшка волен шинче.

— Вот лач корно йолташышт толын шуыч.—Эчан мане да Вичим киддене кўш нӧлталын каласыш:

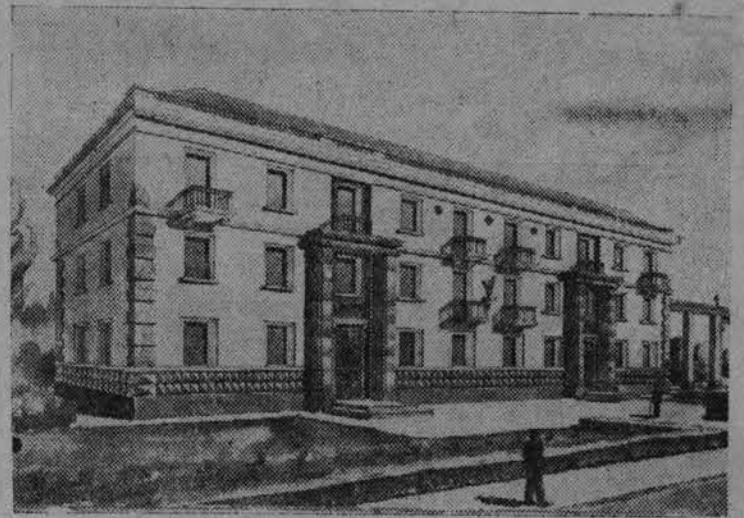

— Чеверын, Вичи! Чоҥеште мўндыркӧ—мўндыркӧ шокшо эллашке. Телым сайын илен тол, шокшо элласе шемер йоча-шамычлан саламым каласе, да шошым адак мемнан дек пӧртыл. Ме тыланет да йолташет шамычлан сай шырчык омартам ямдылен шуктена. Чеверын!

Вичи йоча-шамыч вуй ўмбач кок гана савырнышт, тополь вуйыш шырчык коклаш шинче. Изиш лиймек шырчык тўшка нӧлталалтын кечывал велкыла чоҥештен йомо.

— Чеверын! Чеверын шошо марке!—йоча шамыч упшышт дене лупшкеден шырчык-шамыч почеш кычкырат.

(Мучашыже вес номерыште.)

Йошкар-Олаш Комсомольский уремеш „Рекорд“ кинотеатр воктен ышташ тўҥалме 16 квартиран пӧртгын проектше.

Фото С. Чуршуковын.

Йошкар-Олам реконструироватлыме генеральный проект

РСФСР Наркомхоз Коллегий Йошкар-Олам 15—20 ий жапыште реконструироватлыме генеральный проектым приниматлен. Проектыште промышленный ден жилищный строительствын кугун шарлымашыже ончалтеш.

Марийский АССР-ын столицыже западный ден юго-западный могырыш шарла. Главный магистральлаште кум пачашан да ныл пачашан пӧрт-шамычым ышташ палемдыме. Олан центрыштыже Совет-шамыч пӧрт ончылно кугу площадь ышталтеш. Тыштак горисполком пӧрт ден городской театрым ышташ ончыктымо.

Шуко сквер ден парк-шамыч олам ужартат. Кызыт улшо древесно-декоративный питомникын территорийыштыже оласе культура ден каныме парк ышталтеш.

Первый очередь строительство жапыште ола 40 тўжем квадратный метр наре у илыме площадьым, больницым, мончам да у школым налеш.

Германия ден Италия Югославийлан войнам увертареныт

Германия Югославийлан войнам увертарен, 6 апрель эрдене германский войска икмыняр верлаште югославский границым вончен. Германский самолет-шамыч Югославийын столицыже—Белград олаш да моло пунктлашке икмыняр налетым ыштеныт.

Италият Югославия ваштареш войнам увертарен. Итальянский самолет-шамыч югославский территорийым бомбардироватленыт.

Югославский армий германский ден итальянский вооруженный вий-шамычлан сопротивленийым ыштен шога.

Югославия Балканский полуостровысо ик кугу государство. Югославийын территорийже—247.532 квадратный километр. Населений 15.700 тўжем еҥ. Югославийын столицыштыже—Белградыште 265 тўжем еҥ ила. Югославский армий юго-восточный Европысо ик эн сай армийлан шотлалтеш.

Мобилизаций лийме годым эл 1800 тўжем боец марте луктын кертеш.

Германия Грецийлан войнам увертарен

Германия Греция ваштареш военный действийым тўҥалын. Германский войска-шамыч греческий территорийыш север вел гыч Струме эҥер лоп районышто наступатлат. Германский самолет-шамыч тиде эҥер лопышто улшо укреплений да ола ден ял-шамычым атаковатленыт.

Греческий войска противник ваштареш пеҥгыдын кучедалеш. Ассошиэйтед Пресс агентствын корреспондентшын мутшо почеш пале: фронтын ик участкыштыже грек-шамыч Болгария границым вонченыт да кызыт болгарский территорийыште кучедалыт.

ГРАНИЦА ВЕС ВЕЛНЕ

Английский войска-шамыч Аддис-Абеба олам налыныт

Восточный Африкыште английский войска-шамычын ончыл отрядышт 6 апрельыште Абиссинийын столицыже Аддис-Абебыш пуреныт. Столицыште 160.000 еҥ ила. Аддис-Абеба деч северышкыла абиссинский партизан-шамыч Дебра-Маркос олам налыныт.

Тиде олам сеҥен налмаш умбакыже военный действийын пеш вашкен гына чарнымыжым ок ончыкто, вет итальянец-шамыч Абиссинийыште кузе-гынат шуко жап кучалт шогаш приказым налыныт.

Германия ден Англия коклаште война. Снимкыште: Северный теҥызыште немецкий крейсер.

Юннат-шамыч!

Республиканский ДТС йодмо почеш юннат кружок-шамычлан кок-сагыз нӧшмым колта. Тыгай адрес дене йодын колтыман: Йошкар Ола, Волков урем, 83, ДТС. Кок сагыз нерген умылтарымаш шушаш номер „Ямде лий“ газетеш печатлалтеш.

Отв. редактор— П. А. КЛЮКИН.

Э 1232. Йошкар-Ола, Маргосиздатын типографийже.